

Uskonnollisen uskon tahdonvaraisuus modernissa teistisessä uskonnonfilosofiassa

JOHDANTO

Modernissa angloamerikkalaisessa uskonnonfilosofiassa esiintyy erilaisia lähestymistapoja kristinuskon luonteeseen.¹ Näkyvällä paikalla tässä keskustelussa on ollut teistinen filosofia. Sen mukaan kristinuskon on tiettyjä tosiasiaväitteitä esittävä maailmankatsomus, jonka rationaalisesta hyväksytävyydestä voi keskustella.² Teistiset filosofit ovat pyrkineet puolustamaan kristinuskon järkevyyttä ja vastaamaan sitä vastaan esitettyyn kritiikkiin. Tämä uskon ja järjen välistä suhdetta koskeva problematiikka onkin saanut kirjallisuudessa osakseen laajaa huomiota.³

Vaikka teistiset filosofit ovat keskustelleet paljon uskon järkevyydestä, he ovat kiinnittäneet vähemmän huomiota itse uskonnollisen uskon luonteeseen. Usein keskustelun taustalla on vain yksinkertaistava oletus, jonka mukaan uskonnollisessa uskossa (faith) on kyse tiettyjen lauseiden uskomisesta (believe). Tästä poiketen eräät teistiset filosofit ovat käsitelleet uskonnollisen uskon luonnetta tarkemminkin. Useimmiten myös näissä poikkeustapauksissa keskiössä on ollut uskon järkevyyttä koskevat ongelmat.⁴

Uskonnollisen uskon luonteesta on siis teistisessä filosofiassa keskusteltu vain vähän. Käyty keskustelu on silti ollut monipuolista. Tässä artikkelissa

tarkastelen muutamia keskeisiä teististen filosofien näkemyksiä uskonnollisen uskon luonteesta. Käsitelen aihetta uskonnollisen uskon tahdonvaraisuuden näkökulmasta.

Klassisesti kysymyksen uskonnollisen uskon tahdonvaraisuudesta voi katsoa liittyvän ansion ja armon käsitteisiin ja yleisemmin soteriologisiin aiheisiin, kuten ihmisen mahdollisuuteen vaikuttaa omaan pelastukseensa. Ansion ja armon teemat näkyvät Tuomas Akvinolaisen käsityksessä uskonnollisesta uskosta. Akvinolaisen mukaan uskonnollinen usko on ansiokasta, koska se on vapaalla tahdolla valittua – vain itse valittu teko voi olla ansiokas. Uskonlauseita Akvinolainen kuitenkin pitää järjelle epävarmoina, ja siksi niiden todeksi pitämiseen vaaditaan Jumalan armoa. Jumala mahdollistaa ihmisen tahdon hyväksymään uskontotouudet.⁵

Modernissa uskonnonfilosofisessa keskustelussa uskonnollisen uskon tahdonvaraisuudesta on nähtävissä samoja aiheita kuin klassisessa keskustelussa. Silti myös uusia piirteitä on tullut esiin, ja pääpaino onkin niissä. Teologisten kysymysten sijaan tarkasteltavat ongelmat ovat olleet enemmänkin filosofisia ja niissä on keskitytty uskonnolliselle uskalle relevanteiksi katsottujen käsitteiden analysointiin.

Seuraavassa tarkastelen ensin pääpiirteittäin teististen filosofien käsityksiä uskonnollisen uskon

muodosta. Tämän jälkeen käsittelen uskon eri puolia tahdonvaraisuuden näkökulmasta. Tavoitteenani on valaista, millaisia ongelmia uskonnollisen uskon tahdonvaraisuuteen on modernissa keskustelussa liitetty ja kuinka monin eri tavoin uskonnollisen uskon tahdonvaraisuus on ymmärretty.

USKONNOLLISEN USKON MUOTO TEISTISESSÄ FILOSOFIASSA

Vaikka käsitys uskonnollisesta uskosta vain uskontotuuksien uskomisena olisi yksinkertaistava, voisi silti väittää, että vähintäänkin osa uskonnollista uskoa koskee uskomista. Teistisessä filosofiassa tämä näkemys on kuitenkin kyseenalaistettu. On esitetty, ettei uskomisen ole ainoa sopiva uskonnollisiin lauseisiin kohdistuva uskomusasenne. Tarkemmin sanoen propositionaalista uskoa ei pidetä ainoana uskonnolliselle uskolle asianmukaisena propositionaalisen asenteena.⁶

Erimielisyyksistä huolimatta teistisessä filosofiassa on yleisesti hyväksytty, että uskonnollisella uskolla on tietty tiedollinen sisältö, ja tämä sisältö on omaksuttava jollakin myönteisellä propositionaalisen asenteella. Tätä kutsutaan teistisessä filosofiasa uskonnollisen uskon kognitiiviseksi ulottuvuudeksi.⁷ Usein uskon tälle ulottuvuudelle sopivana asenteena pidetään propositionaalista uskoa, vaikka tämä näkemys on myös kyseenalaistettu.

Käsitystä uskonnollisesta uskosta vain tiedollisena uskomusasenteena on pidetty riittämättömänä. Alvin Plantinga toteaa, että demonitkin uskovat. He kuitenkin vihaavat uskomiaan asioita ja Jumalaa (vrt. Jaak. 2:19). Siksi heillä ei Plantingan mukaan ole uskonnollista uskoa, johon uskomusasenteen lisäksi kuuluu positiivinen suhtautuminen uskon sisältöön ja kohteeseen.⁸ Tätä kutsutaan teistisessä filosofiassa uskonnollisen uskon affektiiviseksi ulottuvuudeksi.⁹

Usein uskonnolliseen uskoon liitetään Jumalaan luottaminen. Ensisilmäyksellä on luontevaa ajatella, että luottaminen merkitsee myönteistä arvostelmaa luottamuksen kohteesta.¹⁰ Teistisessä filosofiassa luottamisen on kuitenkin katsottu tarkoittavan ensisijaisesti toimintatapaumusta. Kun esimerkiksi sairas henkilö sitoutuu lääkärin suosittelemaan hoitomenetelmään, hän luottaa lääkäriin. Sitoutuminen

hoitoon on teko, jolla henkilö osoittaa luottavansa lääkäriin. Jos henkilö ei noudata lääkärin neuvoja, ei hänen voi sanoa luottavan tähän. Samalla tavoin Jumalaan luottamisessa katsotaan olevan kyse toiminnasta. Kun henkilö sitoutuu uskon mukaiseen elämään, hän luottaa Jumalaan. Tätä voi kutsua uskonnollisen uskon luottamukselliseksi tai sitoumukselliseksi ulottuvuudeksi.¹¹

Richard Swinburnen mukaan uskonnollista uskoa pidetään tavallisesti hyveenä, joka ansaitsee kiitosta ja palkitaan pelastuksella.¹² Tästä syystä hän väittää, ettei hyväksyttävä käsitys uskonnollisesta

1 Ks. Koistinen 2000.

2 Koistinen 2000, 18–38.

3 Johdatuksena tähän keskusteluun ks. esim. Peterson et al. 1991.

4 Hyvinä esimerkkeinä Helm 2000; Plantinga 2000; Swinburne 1981.

5 Pojman 1986, 34–37. Vrt. Penelhum 1995, 17–19.

6 Ks. esim. Alston 1996; Pojman 2001; Schellenberg 2005.

7 Alston 1996, 15; Bishop 2007, 104; Plantinga 2000, 247.

8 Plantinga 2000, 290–291.

9 Ks. esim. Alston 1996, 15; Bishop 2007, 105; Schellenberg 2005, 85–87.

10 Vrt. Bishop 2010, luku 2; Penelhum 1995, 72–74.

11 Helm 2000, 16; Penelhum 1995, 72–74; Schellenberg 2005 109–120; Swinburne 1981, 111–113. Uskonnollisen uskon kognitiivisessa ja luottamuksellisessa ulottuvuudessa on kyse erilaisista asenteista. Edelliseen liittyvä propositionaalinen asenne. Jälkimmäiseen liittyy tästä poikkeava konstruktio ”uskoa/luottaa johonkin” (believe/trust/have faith in X). Tällainen asenne kohdistuu ei-propositionaaliseen objektiin (esim. persoona, esine tai ryhmä). Heikki Kirjavaisen mukaan asenteessa ”uskoa johonkin” ei ole kyse propositionaalisen asenteesta, koska mikään propositionien joukko ei tyhjennä tällaista asennetta. Kirjavainen 1983, 24. J. L. Schellenberg kiistää tämän. Hänen mukaansa esimerkiksi ”luotan Jumalaan” yksinkertaisesti viittaa myönteiseen propositionaaliseen asenteeseen, joka kohdistuu spesifiin ”personalisoituun propositioniin, että Jumalan hyvyys ulottuu minuun”. Schellenberg 2005, 110. Vrt. Swinburne 1981, 111. On kuitenkin epäselvää, mitä tarkoitetaan sillä, että ”uskoa johonkin” tyhjenee tai viittaa propositionaaliseen asenteeseen. Schellenbergin tavoin on luontevaa esittää kyseistä asennetta propositionaalisten asenteiden avulla. Tässä mielessä jokin propositionien joukko voi tyhjentää tämän asenteen. Mutta selvästi esimerkiksi ”uskoa X:aan” ja ”uskoa että p” ovat fenomenologisesti erilaisia asenteita ja jäsenyivät ajattelussa eri tavoin. Tässä mielessä ei ole oikein sanoa, että ”uskoa johonkin” yksinkertaisesti viittaisi propositionaaliseen asenteeseen. Sen sijaan kyseessä on fenomenologisesti ei-propositionaalinen asenne.

12 Swinburne 2005, 140.

uskosta voi sallia, että pahaa tahallisesti tekevillä ihmisillä olisi uskonnollista uskoa. On kuitenkin mahdollista, että henkilöllä on kolme edellä mainittua uskonnollisen uskon piirrettä, mutta hän aiheuttaa uskonsa nimissä muille kärsimystä. Swinburne haluaa sulkea tällaiset mahdollisuudet pois. Siksi hän esittää, että henkilöllä voi olla uskonnollista uskoa vain jos hänen tarkoituksensa ovat hyvät.¹³

Uskonnollista uskomusasetusta koskevan keskustelun lisäksi teistisessä filosofiassa on esitetty hieman poikkeavia käsityksiä siitä, mitkä ovat uskonnollisen uskon välttämättömiä piirteitä. Seuraavaksi tarkastelen yksitellen uskonnollisen uskon kognitiivista, affektiivista ja luottamuksellista ulottuvuutta tahdonvaraisuuden näkökulmasta.

USKONNOLLINEN USKO JA USKOMUSASENTEET

Lähestyn uskonnollisen uskon kognitiivisen puolen tahdonvaraisuuden problematiikkaa propositionaalisen uskon luonnetta koskevalla tarkastelulla. Sitä on tavanomaisesti pidetty teistisessä filosofiassa uskonnolliselle uskolle asianmukaisena uskomusasetteena.

Propositionaalinen usko ja uskomusvoluntarismi

Artikkelissaan ”The Will to Believe” William James pohtii, voiko uskonnollisen uskon omaksuminen olla oikeutettua ilman evidenssiä. Hänen vastauksensa on myönteinen, jos usko täyttää sen omaksumista harkitsevalle henkilölle tietyt pohjimmiltaan käytännölliset ehdot. Evidenssin puuttuessa uskon saa Jamesin mukaan omaksua, jos se edustaa henkilölle muutoin merkityksellistä ja varteenotettavaa elämänmuotoa, ”aitoa valintaa” (genuine option).¹⁴

Ensisilmäyksellä James näyttää ajattelevan, että jos uskonnollinen usko näyttäytyy henkilölle mielekkäänä vaihtoehtona, voi hän päättää uskoa sen sisällön todeksi. Toimiakseen tämä käsitys edellyttää niin sanottua uskomusvoluntarismia, jonka mukaan voimme tahdonvaraisesti päättää, mitä uskomme.¹⁵ Toisaalta uskomusvoluntarismia on kuitenkin pidetty ongelmallisena käsityksenä. Tämän teistiset filosofit ovat ottaneet huomioon. Arkipuheessa ”uskoa” termin merkitys on väljä, ja sillä

ilmaistaan erilaisia uskomusasetteita. Uskomusvoluntarismien kritiikin taustalla on sen sijaan spesifi näkemys propositionaalisen uskon luonteesta.

Propositionaaliseen uskoon on filosofiassa keskustelussa liitetty useita kriteereitä.¹⁶ Yksi keskeisistä piirteistä on uskon suuntautuminen totuuteen. Tämän mukaisesti teistisessä filosofiassa propositionaalisen uskon yleisimpänä ja tavallisesti myös riittävänä kriteerinä on pidetty tunteenkaltaista tilaa, jonka mukaan uskottu propositio on todenmukainen (tai tosi, paikkansapitävä jne.).¹⁷ Siten henkilö S uskoo että p, jos p:tä ajatellessaan S:llä on taipumus tuntea p todenmukaiseksi. Jos tämä tuntemus puuttuu, S ei usko että p. Usein myös lisätään, että uskomukset voivat olla vahvuudeltaan eriasteisia. Uskomuksen totuus voi olla S:lle hieman kyseenalainen, jolloin S uskoo sen heikommin kuin täydellä varmuudella.¹⁸

Uskomisen tunneluonne voi puhua uskomusvoluntarismia vastaan. William Alstonin mukaan uskomiseen liittyvää tunnetta ei päätellä, vaan se on välitön. Näin hän väittää, ettemme valitse uskomuksiamme. Sen sijaan vain havaitsemme ne itsessämme.¹⁹ Alstonin näkemyksestä seuraa, että tahdonvarainen uskomisen on tosiasiaa mahdotonta. Tätä vahvempi kritiikki väittää tahdonvaraisen uskomisen olevan käsitteellisesti ristiriitaista. Tällöin lähtökohtana on uskomisen totuuteen tähtäävä luonne. Esimerkki tällaisesta argumentista löytyy Louis Pojmanilta.

Pojmanin mukaan ”uskoa että p” merkitsee p:n totena pitämistä. Useimmissa tapauksissa uskomuksen totuus on riippumaton uskovan henkilön tahdosta. Tahto uskoa ei siten tee uskomuksia toiseksi. Mutta tällöin tahdonvarainen uskomisen on loogisesti outoa. Pojman vertaa ilmaisua ”uskon että p, mutta uskon sen vain koska tahdon uskoa” G. E. Mooren lauseeseen ”uskon että p, mutta p on epätosi”. Pojmanin mukaan molemmat lauseet ovat inkoherentteja.²⁰

Vaikka uskomusvoluntarismi on kiistetty, on myönnetty, että tahdonvarainen toiminta voi epäsuorasti vaikuttaa uskomuksiimme. Tietoa keräämällä voimme hankkia uskomuksia meille ennalta tuntemattomista aiheista. Lisäksi ajan kuluessa voimme kehittää uskomuksen muodostamistapo-

ja.²¹ Uskomuksia voi myös yrittää hankkia totuuteen tähtäämättömin keinoin. Esimerkiksi Blaise Pascal tarjoaa seuraavaa menetelmää uskonnollisille skeptikoille:

Alkakaakaan niin kuin he [joilla on jo usko] aloittivat, siis tehden kaiken niin kuin uskoisivat, siis käyttämällä vihkivettä, luettamalla messuja ja niin edelleen. Se tyhmistää teidät uskomaan aivan luonnollista tietä.²²

Tahto voi siis välillisesti vaikuttaa uskomuksiimme. Näin on syytä tehdä jako suoran ja epäsuoran uskomusvoluntarismin välille.²³ Vain edellistä on pidetty ongelmallisena.

Miten propositionaalinen uskonnollinen usko muodostuu?

Usein uskonnolliselta uskolta vaaditaan teistisessä filosofiassa propositionaalista uskoa. Uskomusvoluntarismin kritiikkiin liitettynä tästä seuraa, ettei uskonnollisen uskon kognitiivinen puoli ole välittömästi tahdonvarainen. Kuinka propositionaalinen uskonnollinen usko sitten omaksutaan?

Alvin Plantinga väittää propositionaalisen uskonnollisen uskon syntyvän ylikuonnollisen kognitiivisen prosessin seurauksena. Tämän prosessin olennaisena osana on Pyhän Hengen toiminta. Kristillisistä opeista kuuleminen muodostaa Plantingan mukaan tilanteen, jossa Pyhä Henki synnyttää uskon. Syntyvä usko on luonteeltaan välitöntä. Tällä Plantinga tarkoittaa, ettei se ole päätelty muista uskomuksista. Kyseessä on perususkomus (basic belief).²⁴

Paradigmaattisesti usko syntyy Plantingan mukaan äkillisesti ja on yhtä horjumatonta kuin uskomme yksinkertaisiin matemaattisiin totuuksiin. Plantinga kuitenkin myöntää, että usko voi myös syntyä hitaasti ja tavallisesti siihen liittyy epävarmuutta. Silti Plantinga väittää, että propositionaalinen uskonnollinen usko on pohjimmiltaan varmaa tietoa uskontotuuksien todenmukaisuudesta.²⁵

Propositionaalinen uskonnollinen usko on Plantingan mallissa saatua, ei itse hankittua. Plantingan mukaan uskon onkin oltava lahja Jumalalta, koska synnistä johtuen emme kykene hankkimaan sitä omin voimin. Tästä huolimatta Plantinga näkee

uskonnollisen uskon omaksumisessa tahdonvaraisen aspektin mahdollisuuden. Henkilön täytyy olla halukas vastaanottamaan usko, ja vasta tämän jälkeen Pyhä Henki synnyttää sen.²⁶

Plantinga on saanut vaikutteita kalvinistisesta teologiasta, ja hän on tunnettu niin sanotun reformoidun epistemologian edustajana. Tässä suuntauksessa kristinuskon totuutta pidetään lähtökohtana ja filosofian tehtävänä on kristinuskoon liittyvien filosofisesti relevanttien kysymysten tarkastelu.²⁷ Tätä taustaa vasten Plantingan uskonnollisen uskon mallin teologiset oletukset käyvät ymmärrettäviksi. Plantingasta poiketen Richard Swinburne edustaa evidentialismia, jonka mukaan kristinuskon vaatii sitä tukevaa evidenssiä ollakseen rationaalinen maailmankatsomus.²⁸ Tämän oletuksen vaikutus näkyy Swinburnen käsityksessä siitä, kuinka propositionaalinen uskonnollinen usko omaksutaan.

Swinburne pyrkii selittämään, mitä uskon asenteellisuus ja suuntautuminen totuuteen oikeastaan tarkoittavat (ks. edellä). Hänen mukaansa ”uskoa,

13 Swinburne 1981, 114, 116. Vrt. Helm 2000, 140.

14 James 1897. Jamesin tahto uskoa -opista ks. esim. Pihlström 2001, 96–117.

15 Ks. Pojman 1986, 143–149.; 2001, 138–139.

16 Ks. esim. Alston 1996, 4; Audi 1972, 43–62.

17 Bishop 2007, 29; Golding 2003, 22; Plantinga 2000, 183; Pojman 2001, 137; Swinburne 2001, 32, 39–40. Vrt. Cohen 1992, 4.

18 Ks. esim. Alston 1996, 5–6; Pojman 2001, 137; Swinburne 2001, 34–38.

19 Alston 1996, 5, 7.

20 Pojman 1986, 170–177. Vrt. Bishop 2007, 30; Swinburne 2001, 39–40; Williams 1973, 136–151. Mooren paradoksisista ks. Hintikka 1962, 64–71.

21 Alston 1996, 7; Helm 1994; Plantinga 2000, 96; Swinburne 1981, 26.

22 *Mietteitä* osa II, miete 418.

23 Ks. Pojman 1986, 143, 180.

24 Plantinga 2000, 255–259. Samoin esimerkiksi havaintouskomuksemme ja muistiuskomuksemme ovat Plantingan mukaan perususkomuksia. Hän väittää, ettemme esimerkiksi argumentoi premissistä ”näytän muistavani että p” johtopäätökseen ”muistan että p”. Sen sijaan vain muistamme että p. Plantinga 2000, 175–176. Vrt. Kenny 1992, 9.

25 Plantinga 2000, 250–251, 264.

26 Plantinga 2000, 205, 257, 269. Ks. Beilby 2007, 156–157.

27 Plantinga 1984. Ks. Koistinen 2000, 92–122.

28 Ks. esim. Swinburne 1977; 1979; 1994. Ks. myös Koistinen 2000, 39–64.

että p” merkitsee ”uskoa, että p on episteemisesti todennäköisempi kuin yksikään sille relevanteista vaihtoehtoista”. Tavallisesti vaihtoehtona on proposition negaatio, mutta toisinaan vaihtoehtoja voi olla useampia. Episteeminen todennäköisyys määrittäyty evidenssin perusteella. Evidenssi kertoo, kuinka todennäköisesti propositio on tosi.²⁹ Näin Swinburnen mukaan ”henkilö uskoo että p jos ja vain jos hänen käytettävissään oleva evidenssi tekee p:stä todennäköisemmän kuin yhdestäkään vaihtoehdosta.”³⁰ Swinburne siis väittää, että propositionaalinen usko määrittäyty evidenssin perusteella.³¹

Swinburne katsoo myös propositionaalisen uskonnollisen uskon muotoutuvan evidenssin perusteella. Uskonnollisten uskomusten evidenssinä voi toimia esimerkiksi uskonnolliset kokemukset, luotettavina pidetyt lähteet tai Swinburnen suositamat argumentit kyseisten uskomusten puolesta.³² Koska evidenssi määrittää uskomukset, voi tahto vain epäsuorasti vaikuttaa siihen, onko henkilöllä propositionaalista uskonnollista uskoa. Henkilö voi esimerkiksi onnistua hankkimaan sen aihetta koskevan tutkimuksen avulla.³³

Swinburne on laajasti puolustanut teismien ja kristinuskon järkevyyttä. Siksi on hieman yllättävää, että hänen mukaansa kristilliseen uskoon sitoutuminen ei vaadi vahvaa propositionaalista uskoa. Swinburne katsoo riittäväksi, että henkilö pitää kristinuskoa todennäköisemmin totena kuin muita maailmankatsomuksia. Swinburne toteaa, että tästä heikosta uskosta ei seuraa vahvaa (”tavallista”) uskoa, jolloin henkilön mukaan kristinuskon totuus on todennäköisempää kuin sen epätotuus. Henkilö voi esimerkiksi ajatella, että evidenssin perusteella kristinuskon episteeminen todennäköisyys on vain 1/3, mutta muiden maailmankatsomuksien todennäköisyys on vielä tätäkin heikompi. Swinburne väittää heikon uskon riittävän rationaaliseen kristinuskoon sitoutumiseen. Tätä sitoutumista hän kuvailee myös toimimiseksi oletuksella, että kristinuskon on totta.³⁴

Swinburnen mukaan henkilö uskoo että p jos ja vain jos p on evidenssin tukema. Tästä seuraa, että jos henkilön evidenssi ei tue p:tä, henkilö ei usko että p eikä voi sitä uskoa.³⁵ Tämä pätee myös propositionaalisen uskonnollisen uskon kohdalla. Näin uskonnolliselle skeptikolle propositionaalinen

uskonnollinen usko ei vaikuta mahdolliselta – ainaakaan ilman Pascalin menetelmään tukeutumista.³⁶ Tämän väitteen John Bishop on kuitenkin kiistänyt. Hänen mukaansa henkilöllä voi olla propositionaalista uskonnollista uskoa, vaikka henkilö tiedostaisi evidenssin sen puolesta puutteelliseksi.³⁷ Bishop on saanut vaikutteita Jamesin tahto uskoa -opista, ja hän kutsuukin näkemystään jamesilaiseksi. Silti Bishopin lähtökohtana on korostaa Swinburnen tavoin evidentialaisten pohdintojen tärkeyttä uskonnofilosofiassa.³⁸

Bishop myöntää propositionaalisen uskon tavallisesti muodostuvan evidenssin perusteella. Hänen mukaansa se ei kuitenkaan ole ainoa mahdollinen syy propositionaalisen uskon kehittymiselle. Lisäksi on olemassa ei-evidentialaisia syitä, jotka Bishop nimeää Jamesia seuraten passionaaliksi.³⁹ Tällaisia syitä on monenlaisia, esimerkiksi tunteet ja halut.

Bishop väittää, että propositionaalinen uskonnollinen usko voi myös muodostua passionaalista syistä.⁴⁰ Kuten evidentialaisten syistä uskomisen ei passionaalista syistä uskomisenkaan ole Bishopin mukaan tahdonvaraista. Hän huomauttaa, että kristillisesti ajateltuna passionaalinen usko on pohjimmiltaan Jumalan henkilölle armosta antama lahja.⁴¹

Uskomuksilla on varmasti myös ei-evidentialaisia syitä, mutta usein tällaiset syyt eivät ole tiedostettuja. Henkilö A voi luulla uskovansa oikeutetusti, että B on epäilyttävä, vaikka tosiasiaa A:n uskomus nousee tiedostamattomista ennakkoluuloista B:tä kohtaan ja on näin vailla totuuspohjaa. Bishop kuitenkin väittää, että tietoinen passionaalinen uskomisen on mahdollista. Tämä ei kuitenkaan ole selvää. Ilmaisuihin ”uskon että p, mutta uskon sen vain passionaalista syistä” muistuttaa Pojmanin inkoherentiksi väittämää ilmaisua ”uskon että p, mutta uskon sen vain koska tahdon uskoa”. Jos usko merkitsee totena pitämistä, on vaikeaa käsittää, kuinka henkilön uskomusta voisi ylläpitää totuuteen tähtäämättömät perusteet.⁴²

Bishop ei siis ole kiistänyt kyennyt osoittamaan, että skeptikolla voi olla propositionaalista uskonnollista uskoa. Teistisessä filosofiassa on kuitenkin esitetty näkemyksiä, joissa uskonnollinen usko ei sisällä propositionaalista uskoa. Yksi syy tällaisten näkemysten kehittymiselle on mainittu proposi-

tionaalisen uskon ja epäilyn välinen ongelmallinen suhde. Osassa näistä käsityksistä lisäksi esitetään, että uskonnolliselle uskolle sopiva propositionaalinen asenne voi olla tahdonvarainen. Seuraavaksi tarkastelen tällaisia käsityksiä.

Tahdonvaraisia propositionaalisia asenteita Ensisilmäyksellä ajatus uskonnollisesta uskosta ilman propositionaalista uskoa vaikuttaa oudolta. Esimerkiksi ilmaisu ”rukoilen Jumalaa, mutta en usko, että Jumala on olemassa” on hämmentävä.⁴³ Mutta oikeastaan jo Swinburne väitti, ettei uskonnollinen usko välttämättä vaadi propositionaalista uskoa sen tavanomaisessa merkityksessä. Swinburnen uskonnolliselta uskolta vaatima heikko usko ei ole tahdonvaraista. Hänen huomionsa, että uskonnollinen usko voi tarkoittaa oletuksen varassa toimimista, on kuitenkin kehitettävissä tahdonvaraiseen suuntaan. Olettaminen on tahdonvarainen propositionaalinen asenne. Sen riittävyttä uskonnolliselle uskolle on korostanut Joshua Golding.⁴⁴

William Alstonin mukaan uskonnollisen uskon kognitiiviseen ulottuvuuteen kuuluu olettamista vahvempi totuusarvottava propositionaalinen asenne. Tämä asenne on hyväksyminen (acceptance).⁴⁵ Kirjallisuudessa on keskusteltu uskomisen ja hyväksymisen välisestä jaottelusta.⁴⁶ Alston on omaksunut tämän erottelun L. Jonathan Cohenilta,⁴⁷ mutta hän poikkeaa Cohenin määritelmistä tärkeissä kohdissa.⁴⁸

Alston valaisee hyväksymisen luonnetta vertaamalla sitä propositionaaliseen uskoon. Uskomisessa että p keskeisinä kriteereinä Alstonilla on tunne, että p on paikkansapitävä, ja p:n käyttäminen toiminnassa. Yleisemmin Alstonin mukaan propositionaalinen usko on involuntaarinen taipumus erilaisiin mentaalisiin ja käytännöllisiin reaktioihin.⁴⁹ Sen sijaan hyväksymisen Alston väittää olevan tahdonvarainen mentaalinen teko. Hyväksyä että p tarkoittaa, että henkilö ottaa p:n faktoina pitämiensä asioiden joukkoon ja käyttää p:tä relevanteissa yhteyksissä.⁵⁰

Keskeinen ero uskon ja hyväksymisen välillä on Alstonin mukaan se, että hyväksymiseen ei kuulu tunnetta todenmukaisuudesta. Vaikka ”hyväksyä että p” ei näin implikoi ”uskoa että p”, Alston kieltää

minkä tahansa propositionin olevan hyväksyttävissä. Hänen mukaansa täysin epätodennäköisiä propositioneja ei voi hyväksyä, koska hyväksyminen merkitsee totena pitämistä. Tällä tarkennuksella Alston haluaa erottaa hyväksymisen silkasta olettamisesta, joka ei ole totuusarvottava asenne.⁵¹

Alston väittää, että asianmukainen käsitys uskonnollisen uskon kognitiivisesta puolesta sisältää propositionaalisen uskon lisäksi hyväksymisen. Kaikilla sitoutuneilla kristityillä ei ole uskomiseen liittyvää varmuutta. Tällaisia henkilöitä on Alstonin mukaan sopivaa kutsua hyväksyjiksi, ja hän on vakuuttunut, että monet kristityistä ovat hyväksyjii pikemminkin kuin uskovia.⁵² Tätä ei hänen mukaansa ole huomioitu, koska termin ”usko” on annettu kuvata mitä tahansa myönteistä propositionaalista asennetta.⁵³ Alston myös huomauttaa hyväksymisen tahdonvaraisuuden selittävän, kuinka uskonnollinen uskomusasenne voi olla ansiokas (vrt. Akvinolaisen näkemys edellä).⁵⁴

29 Swinburne 1981, 18–19. Vrt. Swinburne 2005.

30 Swinburne 1981, 25.

31 Tarkemmin sanoen Swinburnen mukaan propositionaalinen usko määrittyy evidenssin lisäksi induktiivisten standardiemme mukaan, jotka kertovat, mikä on evidenssiä minkäkin puolesta. Swinburne 1981, 25–26.

32 Ks. Swinburne 1981, 55–61.

33 Vrt. Swinburne 1981, 109.

34 Swinburne 1981, 119–120, 166–167.

35 Ks. Swinburne 2005, 23.

36 Vrt. Bishop 2007, 113.

37 Bishop 2007, 106–107. Vrt. Bishop 2002; 2005.

38 Bishop 2007, 112.

39 James 1897, 11.

40 Bishop 2007, 113–115.

41 Bishop 2007, 116.

42 Vrt. Buckareff 2005; 2007, 89–90. Ks. myös Bishop 2007, 115.

43 Vrt. Helm 2000, 149.

44 Golding 1990; 2003.

45 Alston 1996, 11, 17–18.

46 Ks. esim. Engel 2000; Hakli 2009; Tuomela 2000.

47 Ks. Cohen 1992.

48 Alston 1996, 1.

49 Alston 1996, 4–6.

50 Alston 1996, 8, 11.

51 Alston 1996, 9, 11.

52 Väitteensä tueksi Alston siteeraa teoksia Clark 1993 ja Morris 1994, joissa filosofit kuvaavat suhdettaan kristinuskoon.

53 Alston 1996, 14, 16–17, 20.

54 Alston 1996, 25.

Alston on varmasti oikeassa termin ”usko” la-
veasta käytöstä. Hänen tarkennusehdotuksensa ei
kuitenkaan ole ongelmaton. Alstonin keskeisenä
virheenä on pidetty hänen ajatustaan hyväksymisen
totuusarvottavasta luonteesta.⁵⁵ Esimerkiksi Ro-
bert Audi epäilee, voiko tällaista propositionaalista
asennetta muodostaa tahdonvaraisesti.⁵⁶ Alstonille
siis tuottaa vaikeuksia osoittaa, että epäilijöilläkin
voi olla vahva uskonnollinen uskomusasenne. Täl-
laista pyrkimystä vastaan Louis Pojman esittää, ettei
uskonnolliseen uskoon sitoutuminen edes vaadi
vahvaa uskomusasennetta. Hänen mukaansa toivo
riittää.⁵⁷

Millainen asenne toivo sitten on? Pojmanin
mukaan toivo ensinnäkin sulkee pois varmuuden.⁵⁸
Oikeastaan toivo on yhteensopivaa jopa epäuskon
kanssa. Voin toivoa, että voitan arpajaisissa pää-
potin, vaikka todennäköisyyslaskelmien jälkeen
uskon, että en sitä voita. Toiseksi ”toivoa että p”
merkitsee Pojmanin mukaan ”halua että p”, ja tämän
halun on oltava motivoiva.⁵⁹ Haluni voittaa arpajai-
sissa saa minut siten ostamaan arvan. Kolmanneksi
Pojman väittää, että toivominen on useimmiten
tahdonvaraista. Voin päättää, ostanko arvan vai
en.⁶⁰

Uskonnollinen usko merkitsee Pojmanin mu-
kaan sitoutumista uskon objektiin. Tämä sitoutu-
minen on hänen mukaansa mahdollista toivossa.
Evidenssiä on juuri tarpeeksi toivomiseen eli tah-
donvaraiseen päätökseen elää kristillisen uskon
mukaisesti.⁶¹ Uskomusasenteena toivo kohdistuu
tässä kristinuskon totuuteen: sitoutuessaan uskoon
henkilö toivoo, että uskontotuudet ovat tosia. Vaika-
ka toivo itsessään on enemmän propositionaalinen
asenne kuin aktiivista sitoutumista, kuten John Bi-
shop huomauttaa, korostaa Pojman käsityksessään
juuri toivoa sitoutumisena.⁶² Näin hänen näkemys-
tään uskonnollisesta uskosta toivona on sopivaa
kuvata toivossa toimimiseksi tai elämiseksi.

Pojmanista poiketen J.L. Schellenberg kiistää
toivon tahdonvaraisuuden. Hänen mukaansa ”toi-
voa että p” koostuu uskomuksesta, että p on mah-
dollinen, ja halusta että p. Schellenberg väittää, ettei
kumpikaan näistä asenteista ole tahdonvarainen.⁶³
Mutta kuten huomattiin, Pojman korostaa toivoa
toimintana, mikä on luontevaa käsittää tahdonva-

raiseksi. Schellenbergin kritiikki ei siis aivan osu
Pojmaniin, vaikka Pojmanilla uskomusasenteen ja
toiminnan välinen erottelu onkin jossain määrin
epäselvä. Puutteellisesta käsityksestä huolimatta
Schellenbergin mukaan toivon involuntaarisuus on
yksi syy sille, miksi se ei ole ideaalinen asenne us-
konnolliselle uskolle.

Schellenbergin mukaan on yleisesti hyväksyt-
tyä, että uskonnollisen uskon täytyy olla tahdon-
varaista. Tämä on vahvasti korostettuna hänen
käsityksessään uskonnollisesta uskosta: hänen mu-
kaansa uskonnollisen uskon on oltava välittömästi
tahdonvaraista.⁶⁴ Schellenberg puolustaa omin-
takeista skeptisen uskonnon muotoa, jonka hän
nimeää ultimismiksi (ultimism). Sen mukaan on
olemassa perimmäinen todellisuus, johon suhteessa
ollessaan henkilö voi saavuttaa lopullisen hyvän.⁶⁵
Vaikka Schellenberg näin poikkeaa teististen filoso-
fien käsityksistä, hän kuitenkin keskustelelee tämän
tradition sisällä, ja hänen kysymyksenasettelunsa-
kin on tämän tradition mukainen.

Schellenbergin puolustamaa uskonnolliselle us-
kolle asianmukaista uskomusasennetta voi kutsua
positiiviseksi ajatteluksi tai ”uskotteluksi” (propo-
sitional faith).⁶⁶ Kyseinen asenne merkitsee propo-
sition tahdonvaraista totena pitämistä. Uskottelun
luonne käy parhaiten ilmi esimerkin avulla. Juoksija
huomaa kisan alussa, ettei hänen kuntonsa ole paras
mahdollinen. Tästä syystä hän ei usko pärjäävänsä
kisassa. Menestyäkseen juoksijan on tehtävä jotakin
epäilyksilleen. Hän ajattelee, että voittaminen olisi
luonnollisesti hyvä asia. Juoksija fokusoi ajatuksen-
sa tähän asiantilaan ja vakuuttaa itselleen, että se pi-
tää paikkansa. Tehdessään näin hänen epäilyksensä
katoavat tietoisuudessa taka-alalle. Tässä tapauk-
sessa Schellenbergin mukaan juoksija on valinnut
uskottelevansa, että hän pärjää kisassa.⁶⁷

Schellenberg esittää uskottelulle neljä keskeistä
piirrettä, jotka ovat edellisessä esimerkissäkin läsnä.
Ensinnäkin uskottelu valitaan silloin, kun evidenssi
on riittämätöntä muodostamaan propositionaalista
uskoa. Uskottelu ei siis sovi yhteen uskon kanssa.⁶⁸
Toiseksi ”uskotella että p” sisältää myönteisen ar-
vostelman p:stä – se kohdistuu asiantiloihin, joiden
totuutta henkilö pitäisi hyvänä asiana. Kolmanneksi
”uskotella että p” merkitsee kuvittelua, että maailma

on p:n mukainen.⁶⁹ Neljänneksi ”uskotella että p” sisältää tahdonvaraisen ”assentin”, joka merkitsee tietoista p:n suosimista. Tällä assentilla on Schellenbergin mukaan itseisarvo toisin kuin esimerkiksi olettamisella. Jälkimmäinen on toimintaan tähtäävää. Edellisessä asenne mielentilana on itsessään merkittävä.⁷⁰

Schellenberg väittää uskottelun olevan sopiva propositionaalinen asenne uskonnolliselle uskolle. Uskomusasenteen puutteen lisäksi uskottelu on tiettyyn pisteeseen saakka yhteensopivaa epäuskon kanssa. Näin uskottelu sopii skeptikoille. Tässä tapauksessa uskottelu merkitsee tahdonvaraista kognitiivista sitoumusta nähdä maailma uskonnollisella tavalla. Näin uskottelu muuttaa henkilön mentaalista elämää.⁷¹ Schellenbergin käsityksen ansiona voi pitää uskonnollisen uskomusasenteen itseisarvon korostamista. Yleisemminkin tiettyjen uskomusasenteiden ylläpitäminen voi olla itsessään merkityksellistä.

Uskottelu on lähellä pascalilaista epäsuoran uskomusvoluntarismin harjoittamista, vaikka Schellenberg kiistää tämän.⁷² Silti voisi väittää, että toivo on uskottelua sopivampi asenne skeptikoille. Uskotellessaan että p henkilön täytyy sulkea epäilynsä p:tä kohtaan tietoisuudesta pois. Toivoa että p puolestaan on yhteensopivaa tietoisien p:n epäilyn kanssa. Näin toivo pitää skeptikon noettisen struktuurin koherenttina. Lisäksi toivo voi uskottelun tavoin olla itsessään merkittävä uskomusasenne. Se voi esimerkiksi antaa henkilölle lohtua ja voimia jatkaa epävarmassa tilanteessa. Tämän puolesta puhuu se, että toivon menettäminen on useimmiten lannistavaa.

Toivossa on myönteisen emotion piirteitä. Sitä voisi myös ehdottaa uskonnolliselle uskolle sopivaksi affektioksi – onhan kyseessä yksi teologisista hyveistä. Seuraavaksi tarkastelenkin uskonnollisia tunteita.

USKONNOLLISEN USKON AFFEKTIOT

Vaikka teistisessä filosofiassa on mainittu uskonnollisen uskon affektiivinen puoli, on tarkempi keskustelu uskonnolliselle uskolle relevanteista tunteista ollut vähäistä.⁷³ Plantinga poikkeaa kuitenkin tästä tunteet sivuuttavasta tendenssistä. Hänellä kognitiiv-

isen aspektin lisäksi uskonnollisessa uskossa keikeistä ovat oikeat tunteet.

Plantingan mukaan uskonnolliseen uskoon kuuluu kiitollisuus Jumalalle uskon totuuksista ja Jumalan rakastaminen niiden takia. Lisäksi uskoon kuuluu uskon totuuksien pitäminen myönteisinä asioina.⁷⁴ Kuten uskon kognitiivisen puolen, myös affektiivisen puolen, täytyy Plantingan mukaan olla Pyhän Hengen synnyttämää. Tuottaessaan uskon episteemisen varmuuden Pyhä Henki antaa henkilölle samalla oikeat tunteet. Tässä Plantinga tietoisesti seuraa Jean Calvinia, jonka mukaan uskonnollinen usko on ”vakaata ja varmaa tietoa Jumalan hyvyydestä meitä kohtaan, joka pohjaa Kristuksessa vapaasti annetun lupauksen totuuteen ja joka on sekä paljastettu mieliimme että sinetöity sydämiimme Pyhän Hengen kautta”.⁷⁵

55 Audi 2008, 91; Vahid 2009, 28–29. Vrt. Bishop 2007, 34–35.

56 Audi 2008, 91. Audin käsitys uskonnolliselle uskolle sopivasta uskomusasenteesta on sukua Alstonille, vaikka hän poikkeaa tästä esimerkiksi juuri kysymyksessä tahdonvaraisuudesta. Ks. esim. Audi 1993; 2008. Vrt. Alston 2007.

57 Vrt. Knuutila 1986; Muyskens 1979.

58 Pojman 2001, 145–146.

59 Pojman 2001, 146.

60 Pojman 2001, 146–147, 152. Pojman analysoi toivoa laajasti ja esittää sille muitakin kriteereitä ks. Pojman 2001, 144–148.

61 Pojman 2001, 149.

62 Bishop 2010, luku 9.

63 Schellenberg 2005, 142.

64 Schellenberg 2005, 119, 147–149.

65 Ks. esim. Schellenberg 2009, 1.

66 Schellenberg 2005, 65–67, 126–128. Termin ”propositional faith” suomentaminen on hankalaa, mutta kuten tullaan huomaamaan, uskottelu kuvaa osuvasti sen luonnetta.

67 Schellenberg 2005, 129–131.

68 Schellenberg 2005, 132.

69 Schellenberg 2005, 133–134.

70 Schellenberg 2005, 134–137.

71 Schellenberg 2005, 138–139; 2009, 258.

72 Schellenberg 2009, 87–89.

73 Uskonnollisista tunteista yleisemmin ks. Järveläinen 2000.

74 Plantinga 2000, 244, 247–249, 292.

75 Ks. Plantinga 2000, 201–202.

Koska uskonnolliset affektit ovat Pyhän Hengen synnyttämiä, ne eivät ole tahdonvaraisia – lukuun ottamatta Plantingan tarkennusta, että Pyhä Henki antaa uskon vain henkilöille, jotka sitä ensiksi tahtovat (ks. edellä). Lisäksi Plantinga huomauttaa, etteivät tunteet muutoinkaan ole tahdonvaraisia. Ei esimerkiksi ole mahdollista vain tahtomalla ottaa oikeaa emotionaalista asennetta väärin toiminutta henkilöä kohtaan.⁷⁶

Plantingan lisäksi myös Schellenberg on käsitellyt uskonnollisia tunteita, mutta hänen näkökulmansa on kriittinen. Koska tunteet ovat involuntaarisia, ovat ne Schellenbergin mukaan vain kontingenteja piirteitä uskonnollisessa uskossa. Tässäkin häntä ohjaa näkemys, jonka mukaan uskonnollisen uskon on oltava täysin vapaasti valittavissa. Schellenbergillä on myös mielenkiintoinen syy tunteiden arvosteluun, jonka hän esittää kritisoidessaan Terence Penelhumia.

Penelhum väittää uskonnollisen uskon ideaalisesti olevan varauksetonta ja levollista Jumalaan luottamista.⁷⁷ Mutta tällöin Schellenbergin mukaan se, onko henkilöllä uskonnollista uskoa, riippuisi osittain hänen persoonallisuudestaan. Osalle ihmisistä luottaminen on helppoa. Osa ihmisistä taas on epäluuloisia, ja heille luottaminen sisältää epämuokavia tunteita. Schellenbergin mukaan on intuition vastaista, että uskonnollinen usko olisi riippuvaista involuntaarisesti omaksutuista persoonallisuuden piirteistä. Näin hän väittää, ettei levollisuus tai mikään muukaan tunne ole uskonnollisen uskon olennainen piirre.⁷⁸ Plantingan kristillisesti painotuneesta näkökulmasta Schellenbergin käsitys on varsin erikoinen.

USKONNOLLINEN SITOUTUMINEN

Uskomusaseteen ja affektien lisäksi Plantinga mainitsee uskonnollisen uskon sisältävän ”tahdon eksekutiivisen funktion”. Tällä hän tarkoittaa uskon sitoutumista. Silti Plantingan mukaan uskonnollinen usko itsessään on enemmän uskomista kuin toimintaa.⁷⁹ Bishop toteaa osuvasti, että Plantingan mallissa tietynlainen toiminta nousee uskonnollisesta uskosta, mutta se ei ole osa uskoa.⁸⁰ Tässä Plantinga poikkeaa monien teististen filosofien käsityksestä, jonka mukaan uskonnollinen usko

olennaisesti sisältää sitoutumisen uskon mukaiseen elämään.

Bishopin mukaan uskonnolliseen uskoon kuuluu propositionaalisen uskon lisäksi niiden mukaan toimiminen. Uskoa hän kutsuu proposition totena pitämiseksi (hold), ja sen mukaan toimimista todeksi ottamiseksi (take). Toisin kuin proposition totena pitäminen on proposition todeksi ottaminen Bishopin mukaan tahdonvaraista.⁸¹ Vaikka emme voi päättää, mitä uskomme, voimme päättää, minkä uskomuksien mukaisesti toimimme.

Bishopin uskonnollisen uskon mallissa jaottelu totena pitämisen ja ottamisen välillä merkitsee seuraavaa. Ensinnäkin henkilö pitää uskonnollisen uskon tiedollista sisältöä totena eli uskoo siihen. Tämä usko on involuntaarista, ja sitä ylläpitävät passionaaliset syyt (ks. edellä). Toiseksi henkilö tahdonvaraisesti ottaa uskomansa uskomukset todeksi eli sitoutuu uskoon.⁸² Bishop näyttää ajattelevan, että tämä on ansiokkaan uskonnollisen uskon kriteeri.⁸³ Näin Bishopilla uskonnolliseen uskoon kuuluu sekä passiivinen että aktiivinen aspekti.

Bishop huomauttaa, että on luonnollisesti mahdollista ottaa p todeksi ilman, että pitää p:tä totena.⁸⁴ Hän myöntää myös uskonnollisen uskon kannalta relevantin toiminnan olevan mahdollista ilman totena pitämistä eli propositionaalista uskoa.⁸⁵ Tämä ajatus oikeastaan nähtiin selkeästi jo Pojmanin toivoa korostavassa käsityksessä. Kyseistä mahdollisuutta on eksplisiittisesti puolustanut myös Swinburne. Hän puhuu tässä yhteydessä luottamisesta.

Swinburnen mukaan Jumalaan luottaminen merkitsee sen oletuksen varassa toimimista, että Jumala antaa henkilölle sen, mitä tämä tarvitsee, kun evidenssi puhuu tätä oletusta vastaan, ja luottamuksen seuraukset ovat huonoja, jos oletus osoittautuu epätodeksi.⁸⁶ Lisäksi Swinburne väittää, että henkilö voi luottaa Jumalaan, vaikka hän vain olettaisi, että Jumala on olemassa. Tämä käsitys nivoutuu yhteen Swinburnen korostaman heikon propositionaalisen uskonnollisen uskon kanssa.⁸⁷ Vain jos henkilö uskoo heikosti, että kristinusko on totta, voi hän Swinburnen mukaan tehdä valinnan, luottaako Jumalaan eli harjoittaako uskonnollista uskoa.⁸⁸ Tämä valinta on Swinbur-

nen mukaan tahdonvarainen, ja se tekee uskonnollisesta uskosta ansiokasta.⁸⁹

Paul Helmin mukaan Swinburnella luottamisen vahvuus on kääntäen verrannollinen luottamisen kohdetta koskevien relevanttien uskomuksien varmuuteen. Uskonnollisen uskon kohdalla tämä merkitsee, että mitä paremmin henkilön uskonnolliset uskomukset ovat evidentialisesti tuettuja, sitä vähemmän jää tilaa luottamiselle eli uskonnolliselle uskolle.⁹⁰ Tätä Helm pitää Swinburnen käsityksen heikkoutena. Swinburnesta poiketen hän esittää, että Jumalaan luottamisen vahvuus on suhteutettava luottamiselle relevanttien uskomusten vahvuuteen.⁹¹ Samalla tavoin aviomies luottaa vaimoonsa, kun vaimon uskottomuutta ei ole syytä epäillä. Swinburnen käsityksellä on Helmin mukaan se paradoksaalinen seuraus, että mitä varmempi mies on vaimonsa uskollisuudesta, sitä vähemmän hän luottaa tähän.⁹²

Swinburnesta poiketen Helm siis katsoo, että uskonnollisten uskomuksien evidentialisen tuen vahvuus määrittää Jumalaan luottamisen vahvuuden. Tästä huolimatta Helm pitää luottamista tahdonvaraisena. On nimittäin kaksi eri asiaa arvostella jokin luotettavaksi ja sitoutua siihen luottamiseen. Helmin mukaan esimerkiksi demonit tietävät Jumalan luotettavaksi, mutta he eivät sitoudu Jumalaan luottamiseen. Helm ei kuitenkaan Swinburnen tavoin halua liittää luottamiseen ansiota. Hän korostaa luottamista Jumalan varjelukseen antautumisena (entrust). Tällainen luottaminen ei Helmin mukaan ole niinkään tekemistä kuin saamista, vaikka hänkin pohjimmiltaan korostaa luottamista toimintana.⁹³

Helmin Swinburnea vastaan esittämää kritiikkiä voi epäillä. Ei esimerkiksi ole selvää, kuinka luottaminen voisi olla vahvaa tai heikkoa, jos se on pohjimmiltaan toimintaa, jota joko teemme tai emme tee. On kuitenkin luontevaa ajatella Helmin tavoin, että luottaminen on mahdollista myös silloin, kun kohde tiedetään luotettavaksi. Myös Schellenberg hyväksyy tämän, vaikka hän muutoin sympatisoi Swinburnen määritelmää luottamisesta. Schellenberg korostaa Swinburnen tavoin luottamisen olevan vain toimintataipumus. Penelhummin terminologiaa lainaten Schellenberg tekee jaottelun

implisiittisen ja eksplisiittisen luottamisen välillä, minkä voi yksinkertaistaen esittää seuraavasti.⁹⁴ Implisiittisestä luottamuksesta on kyse, kun A arvioi B:n luotettavaksi ja luottaa B:hen (vrt. Helm). Eksplisiittisestä luottamuksesta taas on kyse, kun A ei ole varma B:n luotettavuudesta mutta silti luottaa B:hen (vrt. Swinburne).⁹⁵

Schellenberg hyödyntää uskonnollisen uskon mallissaan eksplisiittistä luottamista. Hänen aiemmin käyttämässään esimerkissä juoksija uskotteli vastoin parempaa tietämystään pärjäävänsä kisassa. Mutta tämän lisäksi juoksija tietenkin toimii uskottelunsa mukaisesti: hän pyrkii voittamaan kisan. Schellenbergin mukaan uskottelun perusteella toimiminen on luottamista. Esimerkissä juoksija päätti luottaa itseensä. Vastaavasti Schellenberg väittää, että henkilö luottaa Jumalaan, kun hän toimii relevanttien uskonnollisten uskottelujensa mukaisesti. Swinburnen tavoin Schellenberg väittää vasta luottamisen aktualisoivan uskonnollisen uskon.⁹⁶

76 Plantinga 2000, 310.

77 Penelhum 1995, 72–74.

78 Schellenberg 2005, 118–120.

79 Plantinga 2000, 247–249.

80 Bishop 2010, luku 3.

81 Bishop 2007, 33–41.

82 Bishop 2007, 106–107, 116.

83 Bishop 2007, 105.

84 Bishop 2007, 39–40.

85 Bishop 2007, 119–120.

86 Swinburne 1981, 112.

87 Swinburne 1981, 116.

88 Seuraava analogia valaisee Swinburnen näkemystä. Olessani pimeässä sokkelossa loukussa olen kuulevinani äänen, joka kertoo auttavansa minua ja pyytää siksi seuraamaan. Koska kuntoni on jo heikko, epäilen, onko ääni vain omaa hourailuani. Päätän kuitenkin seurata ääntä, sillä pidän sitä ainoana mahdollisuutenani selviytyä. Tässä tapauksessa luotan äänen lähteeseen olettaen, että lähde on olemassa. Voi myös sanoa, että uskon heikosti, että äänen lähde on olemassa. Vrt. Swinburne 2005, 226–227.

89 Swinburne 1981, 199–200. Vrt. Swinburne 1981, 116.

90 Helm 2000, 143–147. Vrt. Penelhum 1995, 72–74.

91 Helm 2000, 150, 154.

92 Swinburne 2000, 155.

93 Helm 2000, 16–17, 155–156.

94 Ks. Penelhum 1995, 72–74.

95 Schellenberg 2005, 114–115, 118.

96 Schellenberg 2005, 126, 139–140.

Uskonnollinen usko ja sen tahdonvaraisuus on teistisessä filosofiassa käsitetty eri tavoin. Merkittävän taustan keskustelulle luo uskomusvoluntarismin kritiikki ja uskonnollisen skeptisismien ongelma. Näiden johdosta uskonnollisen uskon tahdonvaraisuutta koskevassa keskustelussa on keskitytty propositionaalisten asenteiden analysointiin. Samoin toiminnan ja sen edellyttämien uskomusasenteiden tarkastelu on ollut keskeistä. Uskonnollisia affekteja koskeva keskustelu on sen sijaan ollut vähäistä. Kysymyksenasettelu on lisäksi ollut ensisijaisesti filosofinen. Teologiset aiheet ovat Plantingaa lukuun ottamatta saaneet vain vähän huomiota.

Teistisessä filosofiassa on tendenssinä ajatella, että uskonnollisessa uskossa on oltava jokin tahdonvarainen aspekti. Merkittävää tässä on se, että tahdonvarainen aspekti on käsitetty hyvin eri tavoin. Plantingalla se merkitsee ainoastaan halukkuutta vastaanottaa usko. Swinburne ja Bishop puolestaan sijoittavat tahdonvaraisen aspektin uskon sitoumuksellisuuteen; uskon kognitiivinen ulottuvuus ei heillä ole tahdonvarainen. Tästä poiketen Alston, Pojman ja Schellenberg väittävät, että myös uskon kognitiivinen ulottuvuus voi olla tahdonvarainen, kunhan vain kaikki siihen sopivat uskomusasenteet otetaan huomioon. Schellenberg haluaa nähdä uskonnollisen uskon täysin tahdonvaraisena. Tässä mielessä hänen käsitystään voi pitää vastakkaisena Plantingan näkemykselle.

Paul Moserin innoittamana Robert Hartman on kehittänyt vielä yhtä, tässä käsitellyistä näkemyksistä poikkeavaa lähestymistapaa uskonnollisen uskon tahdonvaraisuuteen. Hänen käsityksessään korostetaan jumalasuhteen tärkeyttä. Ajatuksena on, että kun henkilö tahdonvaraisesti etsii suhdetta Jumalaan, paljastaa Jumala tälle oman todellisuutensa. Tämän paljastuksen seurauksena henkilössä syntyy uskonnollinen usko.⁹⁷ Tämän voi nähdä yhtenä vastauksena käsiteltyyn uskonnollisen skeptisismien ongelmaan. Skeptikko voi saavuttaa vakuuttuneen uskonnollisen uskon, jos hän vain ensin etsii suhdetta Jumalaan. Tällainen toiminta poikkeaa epäsuoran uskomusvoluntarismin harjoittamisesta: tavoitteena ei ensisijaisesti ole uskomuksien hank-

kiminen, vaan jumalasuhteen kehittäminen, minkä seurauksena henkilö vasta saa uskomuksia.

Uskonnollisen uskon tahdonvaraisuutta on käsitelty usein uskon ja järjen välisen problematiikan yhteydessä. Tähän keskusteluun liittyen on sopivaa lopuksi esittää huomio, joka esiintyy esimerkiksi Pojmanilla. Hän väittää, ettei propositionaalinen uskonnollinen usko ole tiedollisesti oikeutettu, mutta silti uskonnolliseen uskoon voi mielekkäästi sitoutua toivossa. Näin ymmärrettyä uskoon sitoutuminen voi ensinnäkin olla järkevää, vaikka tiedollisesti vahva uskonnollinen uskomusasenne ei olisi oikeutettu. Toiseksi mielekäs sitoutuminen uskonnolliseen uskoon ei välttämättä vaadi vahvaa uskomusasennetta.

KIRJALLISUUS

ALSTON, WILLIAM

- 1996 "Belief, Acceptance, and Religious Faith". *Faith, Freedom, and Rationality*. Ed. Jeff Jordan & Daniel Howard-Snyder. Boston: Rowman & Littlefield Publishers, 3–27.
- 2007 "Audi on Non-Doxastic Faith". *Rationality and the Good: Critical Essays on the Ethics and Epistemology of Robert Audi*. Ed. Mark Timmons et al. Oxford: Oxford University Press, 123–139.

AUDI, ROBERT

- 1972 "The Concept of Believing". *The Personalist* 53, 43–62.
- 1993 "The Dimensions of Faith and the Demands of Reason". *Reasoned Faith*. Ed. Eleonore Stump. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- 2008 "Belief, Faith, and Acceptance". *International Journal for Philosophy of Religion* 63, 87–102.

BEILBY, JAMES

- 2007 "Plantinga's Model of Warranted Christian Belief". *Alvin Plantinga*. Ed. Deane-Peter Baker. Cambridge: Cambridge University Press, 125–165.

BISHOP, JOHN

- 2002 "Faith as Doxastic Venture". *Religious Studies* 38, 471–487.

97 Hartman 2011, 188–191. Vrt. Moser 2008.

- 2005 "On the Possibility of a Doxastic Venture: a Reply to Buckareff". *Religious Studies* 41, 447–451.
- 2007 *Believing by Faith: An Essay in the Epistemology and Ethics of Religious Belief*. Oxford: Clarendon Press.
- 2010 "Faith". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2010 Edition)*. Ed. Edward N. Zalta. <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/faith/> (16.05.2012).
- BLAISE, PASCAL
1669 *Pensées*. Suom. Martti Anhava: *Mietteitä*. Porvoo: WSOY, 1996.
- BUCKAREFF, ANDREI
2005 "Can Faith Be a Doxastic Venture?" *Religious Studies* 41, 435–445.
- 2009 "Permissible Faith Ventures". *Sophia* 48, 85–90.
- CLARK, KELLY JAMES ED.
1993 *Philosophers Who Believe*. Downers Grove: InterVarsity Press.
- COHEN, L. JONATHAN
1992 *An Essay on Belief and Acceptance*. Oxford: Clarendon Press.
- ENGEL, PASCAL ED.
2000 *Believing and Accepting*. Dordrecht: Kluwert Academic Publishers.
- GOLDING, JOSHUA
1990 "Toward a Pragmatic Conception of Religious Faith". *Faith and Philosophy* 7, 486–503.
- 2003 *Rationality and Religious Theism*. Aldershot: Ashgate.
- HAKLI, RAUL
2009 "Uskomuksista ja näkemyksistä". *Usko. Toim. Ahti-veikko Pietarinen ym.* Tampere: Juvenes Print, 99–110.
- HARTMAN, ROBERT
2011 "Involuntary Belief and the Command to Have Faith". *International Journal for Philosophy of Religion* 69, 181–192.
- HELM, PAUL
1994 *Belief Policies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2000 *Faith with Reason*. Oxford: Clarendon Press.
- HINTIKKA, JAAKKO
1962 *Knowledge and Belief: An Introduction to the Logic of the Two Notions*. Ithaca: Cornell University Press.
- JAMES, WILLIAM
1897 *The Will to Believe and Other Essays in Popular Philosophy*. Ed. Frederick Burkhardt et al. Cambridge: Harvard University Press, 1979.
- JÄRVELÄINEN, PETRI
2000 *A Study on Religious Emotions*. Helsinki: Luther-Agricola-Society.
- KIRJAVAINEN, HEIKKI
1983 *Uskon ja tiedon samanaikaisuus: Totuus-, perustelu- ja varmuusehdon esiintymisiä uskonnollisen uskon määrittelyssä antiikista korkeaskolastiikkaan*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 137. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.
- KENNY, ANTHONY
1992 *What Is Faith? Essays in the Philosophy of Religion*. Oxford: Oxford University Press.
- KNUUTTILA, SIMO
1986 "Usko, järki ja tulevaisuus". *Tulevaisuus: Juhlakirja akateemikko Georg Henrik von Wrightin 70-vuotispäivän kunniaksi*. Helsinki: Otava, 294–315.
- KOISTINEN, TIMO
2000 *Philosophy of Religion or Religious Philosophy? A Critical Study of Contemporary Anglo-American Approaches*. Helsinki: Luther-Agricola-Society.
- MORRIS, THOMAS
1994 *God and the Philosophers*. New York: Oxford University Press.
- MOSER, PAUL
2008 *The Elusive God: Reorienting Religious Epistemology*. New York: Cambridge University Press.
- MUYSKENS, JAMES
1979 *The Sufficiency of Hope*. Philadelphia: Temple University Press.
- PENELHUM, TERENCE
1995 *Reason and Religious Faith*. Colorado: Westview Press.
- PETERSON, MICHAEL ET AL.
1991 *Reason and Religious Belief: An Introduction to the Philosophy of Religion*. New York: Oxford University Press.
- PIHLSTRÖM, SAMI
2001 "William Jamesin luja tahto". *Usko, järki ja ihminen: Uskonnonfilosofisia esseitä*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 227. Helsinki, 96–117.
- PLANTINGA, ALVIN
1984 "Advice to Christian Philosophers". *Faith and Philosophy* 1, 253–271.
- 2000 *Warranted Christian Belief*. Oxford: Oxford University Press.

POJMAN, LOUIS

1986 *Religious Belief and the Will*. London: Routledge & Kegan Paul.

2001 *Philosophy of Religion*. California: Mayfield Publishing Company.

SHELLENBERG, J. L.

2005 *Prolegomena to a Philosophy of Religion*. Ithaca: Cornell University Press.

2009 *The Will to Imagine: A Justification of Skeptical Religion*. Ithaca: Cornell University Press.

SWINBURNE, RICHARD

1977 *The Coherence of Theism*. Oxford: Clarendon Press.

1979 *The Existence of God*. Oxford: Clarendon Press.

1981 *Faith and Reason*. Oxford: Clarendon Press.

1994 *The Christian God*. Oxford: Clarendon Press.

2001 *Epistemic Justification*. Oxford: Clarendon Press.

2005 *Faith and Reason*. 2nd ed. Oxford: Clarendon Press.

TUOMELA, RAIMO

2000 "Belief versus Acceptance." *Philosophical Explorations* 2, 122–137.

VAHID, HAMID

2009 "Alston on Belief and Acceptance in Religious Faith." *The Heythrop Journal*, 23–30.

WILLIAMS, BERNARD

1973 *Problems of the Self*. Cambridge: Cambridge University Press.